

Галина Сотська
(Київ)

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ

У статті висвітлено проблему формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в контексті національних мистецьких традицій. На основі теоретичного аналізу наукової літератури розкрито роль декоративно-прикладного мистецтва як явища національної культури. Проаналізовано вплив мистецтва писанкарства на формування естетичної культури учителів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: національна культура, естетична культура, національні мистецькі традиції, декоративно-прикладне мистецтво, мистецтво писанкарства.

The article highlights the problem of forming the aesthetic culture of the future teachers of fine arts in the context of national artistic traditions. Based on theoretical analysis of scientific literature a role of arts and crafts as a phenomenon of national culture is revealed. The influence of the Easter egg decorative art on the formation of aesthetic culture of the art subject teachers is analyzed.

Keywords: national culture, aesthetic culture, national artistic traditions, arts and crafts, Easter egg, decorative art.

В статье освещена проблема формирования эстетической культуры будущих учителей изобразительного искусства в контексте национальных художественных традиций. На основе теоретического анализа научной литературы раскрыта роль декоративно-прикладного искусства как явления национальной культуры. Проанализировано влияние искусства писанкарства на формирование эстетической культуры учителей художественных дисциплин.

Ключевые слова: национальная культура, эстетическая культура, национальные художественные традиции, декоративно-прикладное искусство, искусство изготовления писанок.

Сучасний етап українського державотворення, духовного та національного відродження висуває вимоги щодо підвищення рівня духовної культури молоді, посилюючи у неї національно-ціннісні орієнтації. Виховати духовно багате, високоморальне, національно-свідоме зростаюче покоління, гідних громадян своєї батьківщини, спадкоємців і продовжувачів національних традицій – це складне та відповідальне завдання для сучасної освіти в умовах розбудови України як суверенної держави [2]. З огляду на означену проблему увага акцентується на формування таких якостей особистості, що перетворюють її на педагога-митця, котрий сприймає загальнокультурні та національні цінності суспільства, кристалізує особисті здібності, природні задатки, реалізує власний духовний потенціал.

Особливо це стосується викладачів образотворчого мистецтва, пріоритетом у діяльності яких сьогодні має стати не тільки набуття художніх знань, формування професійних умінь та навичок, а й збагачення емоційно-почуттєвої сфери учнів, виявлення інтересу до прекрасного в навколишньому житті та мистецтві, розкриття духовного потенціалу національних традицій та культури своєї нації. У зв'язку із цим виникає необхідність формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва на засадах національних мистецьких традицій.

Важливим чинником у формуванні естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва є декоративно-прикладне мистецтво – унікальне явище національної культури, яке має глибинні зв'язки з минулим і не обмежується історич-

ними рамками досвіду окремих людей, а передає багатогранні надбання української нації [2]. Саме декоративно-прикладне мистецтво є неповторним джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, колориту, символіки тощо. Декоративно-прикладне мистецтво як важливий елемент матеріальної і духовної культури виконує специфічну, властиву лише йому функцію, яка полягає в тому, що розкриває перед особистістю світ реально існуючої краси, що приносить насолоду, відіграє значну роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства та стимулом до активного життя.

Однією з характерних рис декоративно-прикладного мистецтва є його висока естетизація, оскільки через сюжетно-образний характер, емоційно-психологічну специфіку впливає на чуттєво-емоційну сферу особистості та виступає матеріальною основою формування її естетичної культури, а естетична культура української нації – це невичерпна скарбниця. Пізнання історії мистецтва розкриває і допомагає зрозуміти минуле нації та тенденції розвитку духовної культури українського народу.

Одним з найцікавіших явищ українського культури є мистецтво писанкарства, оволодіння яким відкриває для вчителів образотворчого мистецтва шлях до глибинних основ духовності свого народу і сприяє відновленню комунікативного коду між поколіннями.

Розписані мініатюрним орнаментом курячі яйця з'явилися в часи язичництва як атрибут культових народних обрядів, пов'язаних із весняним пробудженням землі. У глибині сторіч наші пращури відзначали велике свято Весни, раділи, що сонце життя, тепло бере гору над холодом, зимою, смертю. Їм здавалося, що то знову якесь божество повертає на землю життя, врожай, радість, які були десь у неволі у злої горівниці-зими, а та панувала й нищила все живе, сіяла пільму, холод і загибель... І тоді жінки, сільські дівчата, монастирські ченці та іконописці розписували писанки. Тисячолітні традиції народу в поєднанні з майстерністю та терпінням перетворили за допомогою воску яйце в писанку – витвір мистецтва [9]. У писанці закодовано природний розум нашого народу, його високу духовність, майстерність та талант.

Археологічні розкопки довели, що звичай розмальовувати писанки має в Україні ще передхристиянське походження. У 80-х роках XIX ст. при розкопках Кривушанської могили археолог В. Уваров знайшов глиняні яйця. А в 1908 році В. Хвойко при розкопках на Полтавщині виявив писанки, що належать до князівської доби [6]. На Волині XI ст. керамічне писанкарство досягло таких розмірів у виробництві, що писанки експортували до інших країн. Керамічна писанка виконувала роль своєрідної ритуальної «моделі» справжніх писанок.

В українській писанці символізм досягає свої вершини. Яйце як джерело життя символізує бога Сонця, наймогутніше божество, і тому символ Сонця є наймогутнішим і найстарішим у писанкарстві. Перед прийняттям християнства люди називали бога Сонця – Ярило Даждь-Бог, символом його на писанці були свастика та кола з різною конфігурацією промінців. Про щирю любов до бога Сонця свідчать безліч його символічних портретів: на писанках із Премішленщини і Лемківщини «сонце» виглядає як «восьмираменні» зірки (розетки), на писанках з Поділля зображено відносно реалістичне весняне сонце. Одним із найдревніших варіантів цього солярного знака вважаються «павучки», «крутогори» зі східного Полісся, розповсюджені по всій Україні, а найприроднішим його зображенням є коло з промінцями, простими та закрученими.

Поряд із символом сонця ще одним з давніших символів, що використовували на українських писанках, є богиня Берегиня, образ якої був утіленням багатьох абстрактних ідей і викликав асоціації із цілим рядом важливих понять та уявлень. В Україні особливо шанували також і щедрю та турботливу Мокошу – матір урожаю, господиню «рогу достатку» і прядильницю людської долі. Символ Берегині найчастіше зустрічається у формі двох перехрещених подвійних рисок, яка є поширеною серед писанок Східного та Західного Полісся. Згодом з'явилося інше зображення

Берегині – обов'язково із піднятими догори руками. До наших днів дійшла рідкісна писанка із зображенням чотирирукої Берегині, яку знайдено в 1966 році в с. Поповичі Малинського району на Житомирщині.

Поряд із символікою солярних знаків велике функціональне значення має сам писанковий орнамент, який, на думку професора М. Сумцова, можна класифікувати за такими групами: геометричний орнамент (елементами та деталями виступають крапочки, кружальця, лінії, кривульки, трикутники, подвійні хрести, що справляють враження геометричності та мають назви «клинці», «безконечник», «ламаний хрест», «сорококлинчики», «крюччя»); фітоморфний орнамент (основними елементами зображення є рослини, квіти, листочки; чільне місце також займають такі назви, як «неповна ружа», «рогата квіточка», «дубові», «кленові» листочки, «огірочки», «повняки», «бокова рожка», «хвойка», «півонія», «вазончик», «сосонка»), зооморфний орнамент (мотивами виступають стилізовані зображення тваринного світу – заєць, кінь, риба, олені, баранчики); антропоморфний орнамент (стилізоване зображення людини); космогонічний орнамент (орнаментация тут пов'язана із сонячними знаками – косий хрест, свастика, зображення сонця, місяця, зірок і громових знаків (у вигляді кривулок) [5].

Монотонний спокій та легке хвилювання, стрімка бурхлива рішучість – усе це прослідковується в ритмічній побудові на писанках орнаментальних мотивів. Поєднання геометричних мотивів, хвилястих ламаних і плавних ліній розкривають композиційну виразність писанок, створюючи при цьому враження легкості, простору, ажурності, що допомагає осягнути зміст і красу писанкового орнаменту.

У природному середовищі і в системі культури колір завжди доносить до нас певну інформацію та виконує певну знакову функцію. Символіка кольору на українських писанках – це неповторне поєднання барв, характерних для кожного регіону України [9].

Колір у писанкарстві характеризується як поняття пізнавального і виражально-емоційного характеру. Різноманітність колірної гами ґрунтується на збереженні прадавньої колірної символіки, зокрема, домінуюча фарба означає радість, життя, любов, зелена символізує весну, пробудження природи, багатство рослинного та тваринного світу, червона з білою означає повагу до духів, подяку за охорону від злих духів, брунатна фарба – це матір-земля, її врожай, щедрість до людини. Поєднання декількох, чотирьох або п'ятьох кольорів одночасно символізує сімейне щастя, мир і злагоду.

Долучення майбутніх учителів образотворчого мистецтва до формоутворення через колірне сприйняття писанок долає стереотипні колірні уявлення та дає можливість розвинути своєрідне світосприйняття, орієнтуватися в просторі, створити власний колірний комфорт, настрій, виховати власну колористичну культуру.

Писанкове мистецтво наче зупиняє мить, дає нам відчуття природи, кольорове і пластичне багатство дійсності, можливість проникнути в духовний світ людини. «Український народ доти процвітатиме, доки українські жінки розмальовуватимуть писанки», – стверджує давня легенда [8].

Підсумовуючи, зазначимо, що декоративно-вжиткове мистецтво виступає вагомим підґрунтям формування в майбутнього вчителя образотворчого мистецтва естетичної культури, через спілкування зі справедливим, гармонійним світом, через національні риси орнаментальної, колористичної, пластичної, композиційної культури сприяє набуттю ними естетичної освіченості, розвитку художньо-образного світосприйняття, формуванню ідеалів, потреб, естетичного смаку, активізує професійну естетично-творчу діяльність.

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Л., 1992. – 129 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – 24 квітня – 1 травня. – С. 2–4.

3. Словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
4. *Сумцов М. Ф.* Писанки / М. Ф. Сумцов. – К., 1981. – 105 с.
5. *Танадайчук С. В.* Декоративне мистецтво: розпис, пластика, витинанки, писанки / С. В. Танадайчук. – К. : Видавничий Дім «Соборна Україна», 1998. – 48 с.
6. Українське народознавство : навч. посібник / за ред. С. П. Павлюка, Г. Й. Горинь, Р. Ф. Кирчіва. – Л. : Фенікс, 1994. – 608 с.
7. *Щербаківський В.* Українське мистецтво / В. Щербаківський. – К., 1995. – 125 с.